

Библиотека ВРХОВИ

ВЛАСНИК ТРАЈНЕ СРЕЋЕ

О књижевном делу
Данила Николића

Зборник

Приредио
МИХАЈЛО ПАНТИЋ

*Ова књига је настала у оквиру пројекта
Библиотеке града Београда
Власник трајне среће*

Београд, 2016.

РОМАН *ЈЕСЕЊА СВИЛА* ДАНИЛА НИКОЛИЋА

1.

Уколико *Јесењу свилу* (2001) Данила Николића одредимо као љубавни роман, па и као роман са елементима породичне хронике, да ли смо се тиме макар и условно примакли прецизнијем мапирању тематског и поетичког оквира тог прозног дела? Вероватно јесмо. Теме љубави и породице премрежују Николићево приповедање, обликоване у духу поетичког становишта које подразумева специфичну позицију наратора: антрополошки оптимизам (можемо га поистоветити са антрополошким идеализмом, па и фатализмом) одабрано је сазнајно становиште из којег се проговара о представљеном свету.

Описујући поремећене односе између људи и света, као и између самих људи, у уводном, издвојеном пасажу, приповедач представља цивилизацију, односно друштвени, историјски и технолошки прогрес, као амбијент који релативизује и деструира хуманистичке вредности, што је процес супротан оглашеном, махом технолошком прогресу и развоју.

„Ствари харају по овом бесловесном свету, а збуњени и полудели човек може да нестане” (2001: 5). Са једне стране, „досегнућа” цивилизације су представљена као механизми савременог света, оличени у масовним средствима комуникације, механичким и дигиталним новотаријама, унифицирању човека, убрзавању његове егзистенције, нераскидиво везане за празнину, односно бесмисао свакодневне инерције и поновљивости. Са друге стране, духовност није представљена као темељна одлика цивилизације, иако се развија упоредо с њом, већ као бит културе, па самим тим и књижевности. Уметност трага за човековом суштином, чува је и обликује, и то је у одређеној мери чини аутономном у односу према досегнутој, антрополошки унижавајућој механици савремених друштвених процеса.

Дакле, цивилизација и култура, као поларизоване категорије, условљавају поретке вредности о којима се говори у *Јесењој свили*. Судар цивилизације и културе, који одређује човекову позицију у свету приказан је без дефетизма, али и са сигнаlima апокалиптичне топике. Наиме, приповедач нам предочава цивилизацијску (али не и културну!) пропаст човечанства која ће се остварити „када све машине буду уништене”. Досегнуте „вредности” угрожавају праву природу човека, али ће се једном свакако урушити, па ће он, слободан од стега свакодневне поновљиве и наметнуте динамике односа, поново приграбити новопронађену и заправо никад изгубљену властиту духовност.

Идеалистички моменат, као ауторски став, оглашен је и вером приповедача у способност човека да ревитализује сопствене духовне обзоре, као у посебну, посредну улогу културе у процесу ослобођења. „Морамо у то веровати” – императивна је максима нараторске свести. Култура поседује извесну способност, па чак и моћ, уз улогу писца и читаоца као носилаца културе, да истакне виталистичку страну човека после цивилизацијског слома. Савремени писац и читалац, иако не припадају удаљеној, али ипак извесној и догледној будућности, имају улогу весника човекове обнове. Они су, уједно, и протагонисти актуелног друштвеног пораза, тим већег јер су га свесни, али и гласници поверења у антрополошки витализам са упориштем у култури. Будући да се прихваћено страдање, односно пораз, читањем и писањем чине „лепим” (не подношљивим, не прихватљивим, не измењеним и сл.), естетски квалитет књижевног (или уметничког) дела се самерава са антрополошким регресом човека. Лепота ће спасити свет: лепота у човеку, лепота у писању и читању као рефлексима културе, али и „лепота” у његовом поразу. Лепота је, по свему, предуслов сваког испољавања духа, како у садашњем тренутку изобличених цивилизацијских „вредности”, тако и у њиховом будућем краху. Она је квалитет који целовито одређује човека, па и у његов однос према култури и савременом друштву. Естетска (жељена, али не и досегнута) супремација као израз врховне духовне вредности човека, а такође и уочавање напуклине између ан-

трополошког оптимизма и претеће цивилизацијске апокалипсе, представљају оне сазнајне линије којима се оцртава љубавни и породично-хроничарски оквир Николићевог романа *Јесења свила*, а уједно и наговештавају и развијају и друге теме, попут односа човека и природе, потом човека и жене (еротски комплекс), па и повезаности појединца и културе, историје и друштва.

2.

Да ли је *Јесења свила* роман лирског проседеа? На први поглед би се рекло да она то више није него што јесте, превасходно због наглашене важности љубавне и породичне тематике. Душан, главни јунак, бежећи од градске вреве и сексуалних настртаја газдарице, заправо жене његовог пријатеља, одлази на двонедељно одсуство, на Дунав, подно Фрушке горе, где упознаје Јаворку и са њом развија дубок, присан пријатељски и љубавни однос који омогућава да једно другом открију несреће својих живота и породица. Међутим, помнијим аналитичким погледом уочава се лирска природа двеју поетичко-наративних спона, и то по ободима приче: у већ представљеном поетичко-семантичком контексту и у начинима приповедања. Лирско приповедање, дакле, није у теми, већ у поступцима и поетичком оквиру, што је можда и скрајнути миг структуралистичком разумевању настанка текста. Уколико се лепота схвата и као надвладавајућа по-

етичко-сазнајна категорија, лирским тоновима се у *Јесењој свили* релативизује присила цивилизацијских механизма и донекле ублажава несклад односа модерног друштва и природе, као што се амортизује и утицај историјских траума на тренутну позицију главних ликова.

Природа је изабрани, огледни простор – место одмицања од цивилизације у којем је егзистенција човека као протагонисте културе могућа. (Иако ниједан од три главна лика, Душан, Јаворка или Шумар нису писци, они јесу читаоци који говоре о прочитаним књигама.) У природи је донекле остварив и отклон од повесних збивања, али потпун бег ипак није могућ; смештени у природу, јунаци ипак испољавају потребу да, исповедајући се, своје породичне ломове виде у светлу погубног утицаја историје. Природа, међутим, подстиче и омогућава дубоке, искрене односе међу људима, у роману *Јесења свила* то је љубав Душана и Јаворке. На крају, природа је неопходна и за кохерентност и логику наратива: дистанцирање од цивилизације, као и (ново)пронађене духовне вредности човека морају бити постављене у амбијент супротан граду, средишту индустријског прогреса. Стога се радња и догађа на Дунаву, у Душановом риболовачком, усамљеничком кампу, а у приповедање је уткан низ рефлексивних пасажа везаних за природу као одабрани и жељени простор. Дакле, љубав и пријатељство, односно пуно разумевање два бића, могуће је само у простору који (у одређеној мери) релативизује механику свакодневних (баналних) од-

носа, али и омогућује да се проговори о историјском искуству сведеном на лични план.

Радња романа *Јесења свила* смештена је у пројектовану садашњост изобличених цивилизацијских „вредности”, у поремећено време. Главни јунаци су одређени породичним трагедијама везаним за ратна догађања на простору некадашње Југославије. Душан је прогнаник са Косова, Јаворка и Шумар из Хрватске. Свима су чланови породица нестали у историјским потресима, при чему је Јаворкин муж учествовао у трагичном удесу фамилије. Граничне животне ситуације јунака узроковане су деловањем трауматичних историјских догађаја, оне одређују њихов животни пут и мотивишу потребу да о тим путевима проговоре. Самим тим, топка породичне хронике као и судбина јунака резултанте су деловања историјског времена. Са друге стране, природа је место боловања породичне трауме, али ни она не нуди потпуно излечење. Душан и Јаворка су измењени љубављу која се између њих развија, а сам фатум историјског времена је прочишћен откривеним емоцијама. Љубав умањује породичне трауме и чини их подношљивијим. Романескна прича је тако оправдана потрагом за вредностима које се, евентуално, могу досегнути, а покренута инхерентном потребом ликова да говоре о узроцима измештених и угрожених животних позиција. Јунаци *Јесење свиле*, обележени општом историјом, проговарају о личном искуству и преносе га на другог, и тако се гради наратив Николићевог романа. Читаоца на то упућује већ уводни

сегмент дела; позиција човека у савременом друштву одређена је сумраком свеопштих вредности.

Лирско приповедање учача се и облицима нарације. Након увода, складишта активираних поетема, активирају се три типа нарације. Први представља уобичајену казуалну нарацију, излагање догађаја обликовано из позиције нараторске свести стопљене са јунаковом, Душановом, тачком мотрења. Други је означен курзивом и односи се на Душанове снове. Његова еротска инхибираност показује се управо у њима, већином везаним за подручје тела и телесних нагона. Такође, снови представљају неку врсту сабирног места за читав низ мотива, карактеристика, предмета и кратких дијалога који припадају јунаковом будном стању, постоје и делују у садашњости и, пропуштени у снове, функционишу као спона између два наративна тока. Трећи тип нарације долази до изражаја у кратким пасажима, сабраним на десетак места у тексту, под насловом „Увече, сам”. Тај део романа сачињен је од дневничких записа или, тачније, од кратких коментара, рефлексија или ставова главног јунака везаних како за његову прошлост тако и за прошлост других јунака, а обухвата и садашњи тренутак, односно збивања у кампу крај реке и око њега. Каткад су то само невелики пасажии који садрже тек неколико реченица уоквирених у сведени дијалог, истргнут из централног тока нарације.

У првом и другом модусу приповедања о догађањима у садашњости и прошлости лирска компонента је пригушена. Први и трећи модус су и рефлек-

сивног карактера, посебно фрагменти скупљени под насловом „Увече, сам”, при чему рефлексивност такође умањује лирски замах. Лирско се у *Јесењој свили* по правилу јавља при опису детаља везаних за биографију јунака или њихових породица, потом и када је приповедач усамљен у природи и када мисли о себи. Самоћа је повлашћена позиција наратора: њоме је покренут рефлексивни ток који досеже до прошлости, у њој се генерализују или релативизују апострофирана питања и проблеми, да би се наративни ток наставио даљим следом догађаја и дијалога. Јунак је у простору природе измештен из градског живота: „Чујем птице, чујем кашљање детлића; видим вретено шарановог тела и лепезу његовог репа, при јутарњем напливавању површином воде у затону; осећам, као нечији топао длан, сунце на потиљку, и дах ветра од којег се не покреће ништа, сем неке перушке и паперја, закаченог за шевар” (2001: 22). То је тренутак *ja-ovde-sad*, када лиричност избија у први план, док је у остатку текста она суспрегнута дијалогом, нарацијом, рефлексијом и активираним поетичким и цивилизацијским темама.

3.

Неколико је мотива у *Јесењој свили* чијим се обликовањем не напушта оквирно реалистичко приказивање света, али се у знатној мери испитују могућности миметизма, па то захтева и одговарајући коментар. Пре свега је ту реч о насловној синтагми

која би требало да повеже различите приче, времена и ликове из *Јесење свиле*, што ће у извесној мери остати нереализовано. Данило Николић не понавља често ту синтагму у роману насловљеном по њој, чиме донекле појачава семантички потенцијал мотива „јесење свиле” на ретким местима где се он заиста и појављује.¹ Иако јесења свила – заправо су то биљне нити разапете по гранама над реком – јесте везана и за реалистички приказ простора у којем се наратор обрео, као и за хронотоп, односно михољско лето над Дунавом – семантика тог мотива свакако се не исцрпљује у опажајној, реалистичкој равни. Приповедач при првом помињању „јесење свиле”, повезавши призор који посматра, коње док галопирају, са сећањем на кочије свог деде из Метохије, образлаже сопствену заинтересованост за тај мотив, питајући се: „Али откуд моје пресељење јутрос? Можда због нити јесење свиле коју лак дах ветра лепи за моје лице, обрве и косу” (2001: 45). Самим тим, јесења свила је метонимијска замена за природу у којој је могуће развити рефлексивне токове и повезати два удаљена тренутка из нараторове прошлости. Другим речима, нараторова / јунакова прошлост и садашњост сусрећу се тек у природи, а

1 Укупно свега неколико пута. Према издању из 2011. године на странама 45, 125, 152, при чему се насловна синтаagma / мотив помиње и у последњем пасусу и реченици романа, на страни 156. На страни 60. свила је поменута као материјал, везано за еротски однос између мушкарца и жене, а на страни 134. поменуте су „свилене нити”, метафоричка ознака блиског и дубоког односа два јунака.

„јесења свила” је истакнута као повлашћени сигнал хронотопа у којем је такав рефлексивни ток могућ. Дакле, постоји јасна, условљавајућа релација између измештања из цивилизацијског окружења у природу, и слободе, па и потребе јунака да проговоре о несрећним догађајима своје прошлости, управо у простору у којем притисак историјског времена бива ослабљен и релативизован.

Ипак, на другим местима у роману, „јесења свила” углавном се односи на везу Душана и Јаворке, што врхуни у завршном пасажу текста, у последњој сцени неминовног растанка јунака окружених михољским нитима на обали реке. Уколико по страни на тренутак оставимо метафорично, дословно или проширено значење насловне синтагме, односно њен кохезиони значај за рефлексивни ток и стваралачке интенције самог аутора, „јесења свила” показује се као кључно својство љубави Душана и Јаворке. Данило Николић и тиме наглашава да је љубавну тематику узео за централну у свом роману, који отуда може легитимно бити тумачен у оквирима тог древног жанра. Ипак, чини се да такво тумачење не укида и не исцрпљује и друге могуће интерпретације, јер се осим одреднице љубави намећу и други тематски и обликовни аспекти (однос цивилизације и историје према култури, човеку и природи, поетички контекст, типови приповедања, структурирање текста и тако даље). Речју, насловна синтаagma само донекле усмерава анализу Николићевог прозног дела.

Занимљиво је разрешено (можда тек привидно) питање узајамне еротске привлачности главних ликова. Душан и Јаворка остварују дубоку емотивну везу, и за кратко време колико се познају, постају не само пријатељи, већ и потенцијални љубавни партнери. Међутим, текст нам не пружа довољно података о евентуалном сексуалном односу два главна јунака. Ипак, током вечери када коначно проведу ноћ једно поред другог, у Душановом кампу, пред потенцијалне љубавнике стаје вепар кога прати хајка. Такав развој догађаја није неочекиван, већ у тренутку када јунаци сазнају да ће бити организован лов, сви трагови у тексту, попут упозорења Шумара или слутње других ликова, указују да ће се то касније и догодити. Пуцњем из пиштоља Јаворка штити себе и Душана од прогоњене животиње. Логичко огрешење је наизглед у томе што Шумар обавештава Душана да вепар није ни пришао кампу у којем су потенцијални љубавници преноћили, да је устрељен у даљини. Могућа пукотина у кохерентности текста заправо скрива дубљу симболику. У том географском подручју, подно Фрушке горе, појава вепра је природна и вероватна, стога и није битно да ли је вепар који се указао пред Јаворком онај за којим је хајка организована. Значајно је и то што се Душан, наратор, ни не сећа тог, поприлично драматичног тренутка, будући да спава.

Индикативно је, међутим, да се вепар појављује у јединој ноћи коју јунаци проводе заједно. Телес-

но сједињење је могуће, али ипак није експликовано и остаје у простору читалачког домишљања. Ако у ту сцену, са нешто слободе, учитамо симболику која долази из традиције српске средњовековне књижевности,² иначе несвојствену том Николићевом роману, па и целокупном пишевом опусу, оно што је наслућено може постати извесно. Вепар је, наиме, у старијој традицији оличење плодности. Са друге стране, Душан не може порећи мисли и о нагонској страни љубави, без обзира што тврди супротно, налазећи разлоге у великој љубави према још живој жени, смештеној у установу за лечење психолошких обољења. У сновима се јављају јасно обојене слике тога порекла, а упечатљива су и места приповедачевог описа Јаворкиног тела. Снови обједињују разностране тематске тачке, на пример чакарасте Јаворкине очи, које се појављују и на лицу Душанових сањаних љубавница. Потом, када Душан, на јави, посматра њено тело, примећује сасвим довољно особина које воде према подручју људске сексуалности. На крају, Душан примећује Јаворину привлачност упркос њеној одећи, авијатичарском комбинеzonу који као да је скројен тако да прекрива телесне облине жене, што је и разлог због чега га јунакиња заправо носи. Сви ти сигнали у тексту сведоче о изнова пробуђеном сексуалном витализму Душанове свести, насилно угашеном у прошлости, а у јаву пренетог из просто-

2 Средњовековни контекст се ипак појављује у роману, додуше тек рубно и на ретким местима, као што је парафразирани опис Дечана који је увод у рефлексiju о земаљским дуговима и аманетима породице главног лика.

ра снова, па и поменута симболика вепра добија одговарајући приповедни смисао. Сексуални чин био би за Душана чин неверности, односно, искушење спрам преобликоване фигуре мртве драге. Тачније, не мртве, него помраченог ума, јер се у њеној свести, да парафразирамо приповедача, „нешто покидало”. Еротски порив је управо због тога код Душана свесно запречен, мада се провлачи кроз сан и подсвесне токове његове мисли. Појава тако јасног симбола блуда какав је вепар богати Николићево наоко једноставно реалистичко приповедање, а сличну функцију има и мотив „јесење свиле”. Мисли о телесном сједињењу са другом женом које се јављају Душану не представљају чин потенцијалне невере према нејош-мртвој драгој, већ посредно воде универзалној човековој позицији, па се може рећи да ту делује механизам објективације приватне, индивидуалне трауме у људско, дакле, заједничко искуство. Након (још непроживљене) личне емотивне трауме, у јунаку се буди еротска жеља која превладава инхибираност.

5.

Љубавни однос два лика, као и њихова узајамна, наговештена еротска привлачност чине средиште приче *Јесење свиле*. Како је већ речено, на њега утиче сплет општих историјских околности. Трауме прошлости одсудно одређују не само емотивно проживљено (некад), већ и емотивно проживљавање (сад). Другим речима, историјско искуство представља оп-

равдање приче и причања, како оног о прошлости, тако и оног о садашњости. Јунаци проговарају због свега што им се десило у прошлости, а проговарају и у садашњости, али тек када се за то стекну одређени предуслови. Насупрот историјском и цивилизацијском окружењу постављена је природа. У њој се причање и може обистинити, али се обистињује и култура као подручје којем прича припада. У култури је сабрана суштина човекова, она је стварна, опонирајућа вредност постављена насупрот проблематичног „напретка” савременог друштва. *Јесења свила* је свакако љубавни роман, али је и више од тога: роман са елементима породичне хронике, роман о судару и самеравању цивилизације и природе, роман који покушава да укаже на судбину и улогу културе у савременом друштву, роман о човековој изгубљеној и нађеној духовности, као и роман у којем се вешто, сугестивно и готово неприметно преиспитује опсег реалистичког мимезиса. Роман *Јесења свила* обнавља нарочито обликовану веру у писање као поступак културе. Писање је не само способно да ревитализује духовност, па и емоцију човекову, већ и да се наметне као метамотив, који је оправдан не само истакнутом темом, већ и оптерећујућим цивилизацијским и историјским контекстом јављања. Коначно, може се рећи да се писање / причање у *Јесењој свили* Данила Николића остварује у сталном кретању између духовне и телесне стране човековог постојања у негостољубивости света.

САДРЖАЈ

Данило Николић: ПРЕД ЦРТОМ ЗА САБИРАЊЕ	5
Данило Николић: ДУКАТ, МЕЛЕМ, ТЕЛЕГРАМ	8
Данило Николић: ЦИГАНСКИ НОЖ	13
Стеван Раичковић: ОДЈЕЦИ НАИЗГЛЕД УТИШАНИХ НЕМИРА	33
Мирослав Јосић Вишњић: ДАНИЛО НИКОЛИЋ, ПРОЗОЛОВАЦ	37
Радован Бели Марковић: ДАНИЛО	44
Мирослав Цера Михаиловић: ПРИЧА О НЕДОПРИЧАНОЈ ПРИЧИ	48
Васа Павковић: ОКЕАН ДУНАВ	57
Михајло Пантић: ДАНИ СА ДАНИЛОМ	63
Марко Недић: ДАНИЛО НИКОЛИЋ – ВЛАСНИК ХИЉАДУ И ЈЕДНЕ ПРИЧЕ	76
Радивоје Микић: ТРИПТИХОН ЗА ДАНИЛА НИКОЛИЋА	84
Јелена Булајић: ЗАЉУБЉЕНИК У ПРИЧУ	109
Милан Радуловић: РОМАН <i>ВЛАСНИЦИ БИВШЕ СРЕЋЕ</i> ДАНИЛА НИКОЛИЋА	125
Васа Павковић: РОМАН <i>КРАЉИЦА ЗАБАВЕ</i> ДАНИЛА НИКОЛИЋА	144
Миломир Гавриловић: РОМАН <i>ЈЕСЕЋА СВИЛА</i> ДАНИЛА НИКОЛИЋА ...	150
Сена Михаиловић: РОМАН <i>СПИСАК БУДУЋИХ ПОКОЈНИКА</i> ДАНИЛА НИКОЛИЋА	164
Никола Маринковић: <i>ЦРТА ЗА САБИРАЊЕ</i> ДАНИЛА НИКОЛИЋА	183
ФОТОГРАФИЈЕ	199

Библиотека ВРХОВИ

ВЛАСНИК ТРАЈНЕ СРЕЂЕ
О књижевном делу Данила Николића
Зборник

Приредио
МИХАЈЛО ПАНТИЋ

© 2016. Библиотека града Београда

Издавач
БИБЛИОТЕКА ГРАДА БЕОГРАДА
Београд, Кнез Михаилова 56

Директор и главни одговорни уредник
Јасмина Нинков

Оперативни уредник
Марјан Маринковић

Корице и прелом
Амалија Витезовић

Фотографија на предњој корици
Раде Милисављевић, 1973.

Тираж 300

Штампа
Сајнос, Нови Сад

ISBN 978-86-7191-280-8

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

821.164.41.09 Данило Н.(082)

821.163.41-32

ВЛАСНИК трајне среће : о књижевном делу Данила Николића : зборник / приредио Михајло Пантић. - Београд : Библиотека града Београда, 2016 (Нови Сад : Сајнос). - 220 стр. : фотогр. ; 21 см. - (Библиотека Врхови / [Библиотека града Београда])

"Ова књига је настала у оквиру пројекта Библиотеке града Београда Власник трајне среће" --> прелим. стр. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Садржи и: Пред цртом за сабирање ; Дукат, мелем, телеграм ; Цигански нож.

ISBN 978-86-7191-280-8

1. Пантић, Михајло, 1957- [приређивач, сакупљач]

а) Николић, Данило (1926-2016) - Зборници

COBISS.SR-ID 226056716

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

821.164.41.09 Данило Н.(082)

821.163.41-32

ВЛАСНИК трајне среће : о књижевном делу Данила Николића : зборник / приредио Михајло Пантић. - Београд : Библиотека града Београда, 2016 (Нови Сад : Сајнос). - 220 стр. : фотогр. ; 21 см. - (Библиотека Врхови / [Библиотека града Београда])

"Ова књига је настала у оквиру пројекта Библиотеке града Београда Власник трајне среће" --> прелим. стр. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Садржи и: Пред цртом за сабирање ; Дукат, мелем, телеграм ; Цигански нож.

ISBN 978-86-7191-280-8

1. Пантић, Михајло, 1957- [приређивач, сакупљач]

а) Николић, Данило (1926-2016) - Зборници

COBISS.SR-ID 226056716